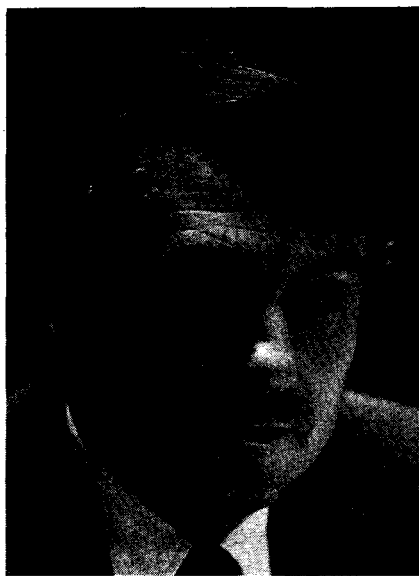

Ziektewet en eigenbelang

Mancur Olson — een van de grondlegers van de hier te lande door Van der Doel gepropageerde groepstheorie van de collectieve besluitvorming — vroeg mij jaren geleden eens of het écht waar was dat wij in Nederland een vakbeweging hadden die zich inzette voor de belangen van de inactieven. In mijn onschuld bevestigde ik dat ongelofwaardige gerucht. Waarop Olson vroeg waar we dan nog een grote socialistische partij voor nodig hadden. „That's a good question”, zeg je dan tegen zo'n Amerikaan, als je een zinnig antwoord schuldig moet blijven. Want laten we wel wezen, de opstelling van de vakbeweging en met name van de FNV, heeft lange tijd iets bevreedends gehad voor economisten die de werkelijkheid trachten te verklaren vanuit de veronderstelling dat mensen en derhalve ook belangengroepen hun eigenbelang nastreven.

De eigenbelang-veronderstelling doet immers verwachten dat de vakbeweging streeft naar maximalisatie van het aandeel van haar leden in de toegevoegde waarde van bedrijven. Dat is, grosso modo, het beeld in Amerika, waar men door middel van „productivity bargaining” de vrij beschikbare loonsom per werknemer tracht te maximaliseren en slechts matigt ter wille van de continuïteit van de eigen arbeidsplaats (vgl. het massale inleveren bij Chrysler). In Nederland hebben, tot voor kort althans, wat andere gedragsrelaties gegolden, en dat verbaasde Olson. Als de toegevoegde waarde van bedrijven snel groeit — zo luidde hier de impliciete redenering in de „makkelijke” jaren zestig — dan laat het najijven van aspiraties van de leden ruimte voor enige afroming ter financiering van primair inkomen voor een groeiend korps van ambtenaren en werkers in de kwartaire, niet op winst gerichte sector. Die doen (wellicht) nuttige dingen, en dat zijn per slot ook weer potentiële leden die de machtsbasis van de organisatie kunnen verbreden. Daarnaast schiet er dan wat over om de materiële positie van werkenden te verstevigen met het treffen van goede sociale voorzieningen — zoals het per CAO treffen van bovenwettelijke maatregelen in de sfeer van de ziektekosten — die de in de nationale afweging als redelijk beschouwde voorziening nog wat ophogen. Ten slotte laat de combinatie van groei met vrijwel volledige werkgelegenheid de ruimte om solidariteit te betuigen met mensen die buiten het arbeidsproces blijven, want dat zijn er dan niet zoveel dat het erg aantikt, en die rekening valt bovendien mee zolang je hem grotendeels op de bedrijfswinsten kunt verhalen. Door zo'n solidariteitsbetuiging ontstaat er wel een branchevervaging met de traditionele taak van een socialistische partij. Want zo'n partij zou zich niet op slechtouwen moeten laten nemen door specifieke belangengroepen, maar zijn kracht moeten vinden in de zorgvuldige onderlinge afweging van de belangen van alle minder geprivilegieerde groepen in de samenleving. Daarom niet getreurd. Het verbrede jachtgebied van de vakbeweging had iets

inspirerends voor goed opgeleide kaderleden die graag meepraten over structuren en maatschappijverandering; zo iets als „niet bij poen alleen” geeft de strijd een extra vleugje legitimiteit, en zolang dat allemaal kan is dat mooi meegenomen. Minder leuk was deze ontwikkeling in de arbeidsverhoudingen voor de PvdA, die de spanning op het slechtouw trachtte te verminderen door te allen tijde meer élan ten toon te spreiden dan de vakbeweging al bij elkaar liefhebberde. Mede hierdoor ontstond de partij van het „vandaag zeggen, morgen brengen”, de actiep partij die zich uit de politieke markt prijsde en die zich een nieuw realisme zal moeten aanmeten om terug te komen, zoals voorzitter Van den Berg met grote openhartigheid betoogde in het *NRC Handelsblad* van 18 januari.

Dat is een keerpunt met een kleinere k dat Van den Berg nog niet zo lang geleden voor ogen stond. Hoe komt dat zo ineens? Niet omdat de populariteit van de PvdA afbrokkelt, want dat is een gegeven dat niet op zich zelf staat en bovendien al een tijdje aan de gang is. Ook niet omdat er toch geen geld meer is om leuke dingen voor de mensen te doen, want dat is evenmin een nieuw feit. Nee, door de catharsis die wel moest volgen op de manmoedige voorstellen inzake de ziektekostenregeling voor werknemers van Den Uyl en mevrouw Dales („meneer Dales wordt ze al, met bewondering, genoemd in het Haagse circuit”). Den Uyl heeft steeds de onontkoombare samenhang voor ogen gehouden tussen beperking van de primaire arbeidskosten en het nog enigermate betaalbaar houden van collectieve voorzieningen, en met name van de koppeling van sociale minima aan de vloer van het loongebouw. Vanuit zijn politieke visie stelt hij daarbij expliciet de solidariteit boven het eigenbelang van de werkenden. Vandaar zijn ingrepen in de lonen in december, en nu weer in de ziektekosten. Daarmee zet hij drie partijen tegelijk voor het blok: de werknemers, de werkgevers, en ... zijn eigen partij.

Anders dan in de „makkelijke” jaren zestig kunnen werknemers bij de stagflatie van vandaag de moeilijke keuze tussen eigenbelang en solidariteit niet langer ontlopen. Het CNV is hier al voorgaand.

In een „monsterverbond” met werkgevers kiezen zij nagenoeg ongeclausuleerd voor vrij loonoverleg (lees: „productivity bargaining”), met de collectieve voorzieningen als sluitpost of, desnoods, als kind van de rekening. De FNV heeft lang gearzeld. Maar bij het zelfonderzoek inzake de ziekwet is het hem nader dan de rok gebleken en is — om in stijl te blijven — de pleuris uitgebroken. Er wordt de geschonden jonge vrouw uitgehangen onder verwijzing naar verworven rechten, alsof de wijsheid van het huidige bovenwettelijke regime nooit eerder in twijfel is getrokken en alsof, belangrijker, het alternatief van aantasting van het wettelijk verworven recht op koppeling van sociale minima aan de loonontwikkeling er ineens niet meer toe doet. Olson zal het nu wel weer begrijpen.

Ook de werkgevers zijn in moeielikheden, want Den Uyl doet — op zich zelf — iets „verstandigs”, maar de in die kring zo vurig gewenste ontkoppeling lijkt daarmee voorlopig weer voorkomen. En, erger nog, zijn politieke succes zou de ter gelegenheid van het banenplan met zoveel verve ter hand genomen sloop van Joop doorkruisen: aan welke kant van de boterham zit de boter nu? Dat laatste is ook wat de PvdA zich afvraagt. Den Uyl is een man „who rises to the occasion”, dat heeft hij crisis na crisis bewezen. Zo iemand laat je niet slopen. Zou het niet verstandiger zijn geweest hem nu eens niet voor de voeten te lopen met onduidelijke en verhullende manoeuvres inzake de Ziektewet, maar de gelegenheid te geven óver de hoofden van de sociale partners heen een beroep te doen op de solidariteit en de matigingsbereidheid van zijn kiezers? Daar lag een kans, want die solidariteit is groot, zo blijkt uit alle opiniepeilingen, veel groter dan bij de bazen van de bonden.

Allemaal best mogelijk, zult u zeggen, maar wat doet zo'n politiek praatje op de opiniepagina van een behoorlijk blad als *ESB*? Precies, daar wilde ik u hebben. Het misverstand dat economie en politiek te scheiden zijn is nog steeds niet hehelemaal overwonnen. De economische theorie van de collectieve besluitvorming biedt juist aanknopingspunten om te bezien vanuit welke drijfveren beslissingen tot stand komen — of worden ontgaan. In dat verband doet Van den Berg in het genoemde interview de interessante uitspraak dat zijn partij de laatste maanden het tempo van de besluitvorming niet heeft kunnen bijhouden: „De kaderleden van de PvdA wisten aanvankelijk niet hoe zij op de plannen van Den Uyl en Dales moesten reageren”. Daarmee raakt hij aan een verschijnsel dat het onderhavige probleem overstijgt. De democratisering van de jaren zestig heeft geleid tot een sterke uitbreiding van het aantal participanten in de besluitvorming. Dat werkt vertragend, en dat is gevaarlijk voor de democratie. Want als politieke organen niet meer in staat zijn bijtijds richting te geven aan besluitvormingsprocessen, ligt het gelijk op straat en krijgt de grootste schreeuwer onder de actievoerders zijn zin. Aan de herstructurering van onze economie zal dan ook een herstructurering van de collectieve besluitvorming vooraf moet gaan.

D. J. Wolfson